

Skuteczna ochrona mokradeł wymaga zaangażowania nie tylko służb ochrony przyrody i władz państwowych, ale także wielu grup społecznych

MOKRADŁA – EKOSYSTEMY WYJĄTKOWO ZAGROŻONE

Aldona Zyśk

2 lutego obchodzony jest Światowy Dzień Mokradeł; w tym roku pod hasłem *Forests for water and wetlands – Lasy dla wód i mokradeł*. Lasy są niezbędne dla przetrwania i dobrobytu ludzi na całym świecie, wszystkich 7 miliardów z nas. Wielka różnorodność lasów zapewnia bogactwo roślin i zwierząt, odgrywa istotną rolę w utrzymaniu stabilnego globalnego klimatu. Olbrzymie połacie niedostępnych lasów bagiennych stanowią bezpieczne ostoje wielu rzadkich gatunków zwierząt. Warto pamiętać, że są one również naturalnym buforem zapobiegającym powodziom.

– 2 lutego minęło 40 lat od podpisania konwencji o obszarach wodno-błotnych mających znaczenie międzynarodowe, zwłaszcza jako środowisko życiowe ptactwa wodnego, zwanej konwencją ramsarską. Dotychczas ratyfikowało ją 160 państw, które wyznaczyły 1912 obszarów wodno-błotnych o międzynarodowym znaczeniu. Polska jest stroną konwencji od 22 marca 1978 r. – powiedział **Wiktor Kotowski** z Centrum Ochrony Mokradeł podczas konferencji z okazji Światowego Dnia Mokradeł.

Celem konwencji jest ochrona i zrównoważone użytkowanie wszystkich mokradeł poprzez działania na szczeblu krajowym i lokalnym oraz współpracę międzynarodową, co stanowi wkład w osiągnięcie zrównoważonego rozwoju na całym świecie. Konwencja ta zobowiązuje państwa – strony do skutecznej ochrony wszystkich obszarów wodnych i mokradeł na ich terytoriach. Tekst konwencji jest dość ogólny, natomiast bardziej konkretne zobowiązania zostały zapisane w kilkuset rezolucjach, rekomendacjach i wytycznych technicznych przyjmowanych przez odbywające się regularnie Konferencje Stron Konwencji. Zobowiązania dotyczą praktycznie wszystkich aspektów ochrony mokradeł, uwzględniania ich w krajowych politykach i strategiach, przez kształtowanie systemu prawnego, zasady gospo-

darowania wodą i inne. Ratyfikacja konwencji była reakcją na alarmujące tempo wymierania ptaków na naszej planecie.

Według konwencji ramsarskiej obszary wodno-błotne to: (...) *bagna, błota i torfowiska lub zbiorniki wodne, zarówno naturalne, jak i sztuczne, stałe i okresowe, o wodach stojących lub płynących, słodkich, słonawych lub słonych, łącznie z wodami morskimi, których głębokość podczas odpływu nie przekracza sześciu metrów*. Konwencja uznaje obszary wodno-błotne i gatunki fauny i flory, żyjące w tym środowi-

sku, za światowe bogactwo, którego utrata byłaby nie do naprawienia.

Zdaniem specjalistów, mokradła to ekosystemy wyjątkowo zagrożone. W XX wieku zanikła lub została zdegradowana ponad połowa mokradeł na świecie. Główną przyczyną ich niszczenia jest eksploatacyjne podejście społeczeństw do gospodarowania zasobami przyrody, niezadawalający stopień przestrzegania przepisów ochrony środowiska, ale również niski stan świadomości ekologicznej społeczeństw, które często traktują obszary wodno-błotne jak nieużytki.

W sytuacji, gdy planecie zagraża niedobór wód słodkich, ochrona ekosystemów wodno-błotnych to jedno z ważniejszych zadań dla całej ludzkości.

Foto: Jacek Zyśk

Strony konwencji, w tym również Polska, zobowiązane są m.in. do wyznaczenia odpowiednich obszarów w celu włączenia ich do listy obszarów wodno-błotnych o międzynarodowym znaczeniu, wdrożenia planowania mającego na celu ochronę obszarów wodno-błotnych oraz w miarę możliwości racjonalne użytkowanie wszystkich mokradeł, a także współpracy międzynarodowej w zakresie wdrażania konwencji. Konwencja ramsarska jest jedynym układem międzynarodowym w zakresie środowiska poświęconym określonej typowi ekosystemu – mokradłom, a państwa, które podpisały konwencję reprezentują wszystkie regiony geograficzne naszej planety.

Każdy ze 160 krajów, które podpisały konwencję ramsarską, włączył swoje najcenniejsze przyrodniczo mokradła do Spisu Obszarów Wodno-Błotnych o Międzynarodowym Znaczeniu. Dziś na tej liście jest 1912 mokradeł. Warto dodać, że państwa mają obowiązek chronić nie tylko mokradła umieszczone w spisie, ale również inne wartościowe obszary wodno-błotne na swoim terytorium.

W Polsce został powołany Sekretariat konwencji ramsarskiej przy Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska.

Na liście konwencji ramsarskiej jest trzynaście polskich obszarów wodno-błotnych. Te obszary to parki narodowe: Biebrzański, Wigierski, Poleski, Narwiański i Słowiński oraz jeziora: Łuknajno, Świdwie, Karaś, Siedmiu Wysp, Słońsk (w Parku Narodowym „Ujście Warty”), Drużno, Stawy Milickie oraz subalpejskie torfowiska w Karonoskim Parku Narodowym.

Jak zapowiada **Barbara Dębiec** z Sekretariatu konwencji, Polska wystąpi o wpisanie na tę listę kilku lub kilkunastu nowych najcenniejszych obszarów mokradłowych.

Również w naszym kraju, podobnie jak w innych krajach do największych przekształceń mokradeł doszło pod koniec XIX i w pierwszej połowie XX wieku. Prowadzone wówczas melioracje uważano za synonim postępu w rolnictwie. Podmokłe tereny po osuszeniu stawały się terenami użytkowymi rolniczo. W efekcie 70% mokradeł uległo degradacji, a kondycja tych, które pozostały, niestety nie jest naj-

lepsza. Naturalną tego konsekwencją jest także zagrożenie dla zwierząt i roślin związanych z mokradłami. Większość z nich znajduje się w Czerwonej Księdze zwierząt i roślin zagrożonych wyginięciem.

Ocenia się, że w torfowiskach zmagazynowanych jest około 35 miliardów m³ wody, czyli znacznie więcej niż zasoby wodne wszystkich polskich jezior.

Identyfikacja zagrożeń

Warto pamiętać, że skuteczna ochrona mokradeł wymaga zaangażowania nie tylko służb ochrony przyrody i władz państwowych, ale także wielu grup społecznych (przede wszystkim rolników i służb rolnych, leśników, hydrotechników, naukowców), przedstawicieli administracji samorządowej i organizacji pozarządowych (organizacje ekologiczne, wędkarze, myśliwi).

Zachowanie naturalnego charakteru i funkcji obszarów wodnych i błotnych to problem dotyczący całego świata. W sytuacji, gdy planecie zagraża niedobór wód słodkich, ochrona ekosystemów wodno-błotnych to jedno z ważniejszych zadań dla całej ludzkości.

W tym roku, jak już wspomniałam, Sekretariat konwencji pragnie zwrócić uwagę społeczeństwa na ekosystemy leśne występujące na terenach zalewowych oraz na torfowiskach. Obchody Światowych Dni Mokradeł staną się więc okazją do podjęcia tematu roli tego typu ekosystemów oraz zagrożeń, jakim podlegają.

Małgorzata Czyżewska z Generalnej Dyrekcji Lasów Państwowych pokazywała bardzo wiele przykładów działań w nadleśnictwach na rzecz ochrony

mokradeł i ich renaturyzacji.

– W Nadleśnictwie Jedwabno na poligonie Muszaki udało się przywrócić stan poligonu sprzed melioracji. Pojawiły się też rzadkie rośliny i zwierzęta np. cietrzew. W Jarocinie dokonano re-

naturalizacji siedlisk wilgotnych, powstał ośrodek edukacyjny Centrum Zarządzania Łęgami – powiedziała Małgorzata Czyżewska i dodała: – Takich przykładów jest bardzo wiele. Poprawie stanu mokradeł będą służyć też dwa ogólnopolskie projekty realizowane przez Lasy Państwowe ze środków unijnych i własnych związane z retencją na terenach nizinnych i górskich.

Ostoja roślin i zwierząt

Przedstawiciele NGOs podobnie jak przedstawicielka Sekretariatu uważają, że w naszym kraju powinno być więcej obszarów objętych konwencją ramsarską. Barbara Dębiec podkreślała konieczność uaktualnienia danych obszarów już zaliczonych do ramsarowskich i skompletowania wszystkich dokumentów i map dla nowych obszarów.

Większość tych terenów została zakwalifikowana do sieci Natura 2000, co ma konsekwencje dla prowadzonej ochrony, natomiast zaliczenie danego obszaru do terenów ramsarowskich ma znaczenie np. w ubieganiu się o dodatkowe fundusze czy przyciągnięciu turystów.

Mokradła to jedne z najbardziej zagrożonych ekosystemów – zalewowe doliny rzek, zarastające zbiorniki

wodne, bagienne lasy, otwarte torfowiska to często miejsca występowania rzadkich gatunków roślin i zwierząt, nasiąkając jak gąbka zatrzymują nadmiar wody i stanowią naturalną ochronę zarówno przed suszą, jak i powodzią. Ocenia się, że w torfowiskach zmagazynowanych jest około 35 miliardów m³ wody, czyli znacznie więcej niż zasoby wodne wszystkich polskich jezior. Obszary wodno-błotne zapobiegają stepowaniu, a więc erozji i degradacji gleb, które są jednymi z naj-

Foto: Jacek Zyśk

Z mokradłami nieodłącznie związane są bobry, zwierzęta, których przywracanie naturze nie tylko się powiodło, ale ich wciąż rosnąca populacja zaczyna sprawiać kłopoty.

większych plag naszej planety. Mokradła są także naturalnym filtrem, który nie dopuszcza do rzek i zbiorników wodnych zanieczyszczeń spływających z sąsiednich terenów. Obszary wodno-błotne przyczyniają się również do ograniczania efektu cieplarnianego. Odkładana materia organiczna w postaci złóż torfu i innych osadów organicznych wyłącza z obiegu ogromne ilości węgla i azotu. Mokradła są ostoją rzadkich i zagrożonych wyginięciem roślin i zwierząt (na przykład w Biebrzańskim Parku Narodowym gniazduje ponad 235 gatunków ptaków, a wiele innych zatrzymuje się tu w czasie wędrówek). W Narwiańskim Parku Narodowym można spotkać ponad 150 gatunków wodnych ptaków lęgowych i 134 gatunki ssaków.

Z mokradłami nieodłącznie związane są bobry, zwierzęta, których przywracanie naturze nie tylko się powio-

dło, ale ich wciąż rosnąca populacja zaczyna sprawiać kłopoty, powstają więc projekty na wykorzystanie działalności bobrów w procesach ochrony mokradeł.

Przywracanie mokradeł

Na różne sposoby można starać się przywracać właściwy stan mokradłom. Część mokradeł znikła po wybudowaniu rowów melioracyjnych, najprostszym sposobem jest więc zasypa-

nie lub przegradzanie tych rowów. Takich prac prowadzą Lasy Państwowe wiele, często w coraz bardziej ścisłej współpracy z organizacjami pozarządowymi. Inaczej należy postępować z torfowiskami bezodpływowymi. Zdarza się, że na torfowiskach tych w wyniku suchego lata obniżył się poziom wody, że zarosły krzewami. Ponieważ jednak na ogół pozostały tam rośliny torfowe, to próbuje się je ratować. Przede wszystkim usuwa się niepożądane rośliny, a także drzewa rosnące na obrzeżach mokradła, ponieważ one również drenują wodę. Część mokradeł swoje istnienie zawdzięcza rolnictwu ekstensywnemu, które niestety wciąż jest ograniczane.

Zdaniem wielu ekspertów, zaniechanie niskonakładowego użytkowania rolnego wydaje się być dziś najpilniejszym w skali kraju zagrożeniem dla przyrody mokradeł, tym bardziej, że

dotyczy ono ekosystemów najszybciej ginących w skali Europy. Kontynuowane przez stulecia koszenie oraz wypas łąk podmokłych i bagiennych były czynnikiem kształtującym i stabilizującym otwarte zbiorowiska roślinne, a co za tym idzie, decydującym o występowaniu charakterystycznych gatunków zwierząt. Po zaprzestaniu użytkowania uruchamiany jest proces sukcesji w kierunku zbiorowisk leśnych lub szuwarowych, który z reguły wiąże się ze spadkiem bogactwa gatunkowego.

Podczas zorganizowanych przez Centrum Ochrony Mokradeł i Wydział Biologii UW warsztatów wiele mówiono o interdyscyplinarnym projekcie mającym na celu opracowanie metod odtworzenia pierwotnych warunków wodnych Kampinoskiego Parku Narodowego w celu powstrzymania degradacji przyrodniczej i poprawienia stanu bioróżnorodności. W ramach projektu podjęto próbę zidentyfikowania przyczyn znacznego zmniejszenia się powierzchni mokradeł na terenie Kampinoskiego Parku Narodowego – parku, którego symbolem jest łoś, żyjący na terenach bagiennych. Zespół specjalistów zaproponował różne praktyczne rozwiązania przywracające mokradła w parku.

– Zaproponowaliśmy dużą ilość drobnych zadań, które pozwolą wrócić wodzie, powstrzymać jej odpływ i jednocześnie tak zmieniać stosunki wodne na tych obszarach, aby nie generować nowych konfliktów społecznych, żeby np. nie podawano parku do sądu za podtopienia domów – powiedział prof. Tomasz Okruszko z SGGW.

Jerzy Misiak, dyrektor KPN, wyraził nadzieję, że większość tych proponowanych zadań zostanie wpisanych do planów ochrony KPN, tym bardziej że pracownicy parku od lat podejmują różne działania na rzecz przywrócenia dawnych stosunków wodnych tego terenu.

Aldona Zyśk

Przydatne adresy:

- strony internetowe konwencji ramsarskiej (http://www.ramsar.org/cda/en/ramsar-home/main/ramsar/1_4000_0_).
- serwis internetowy poświęcony obszarom wodno-błotnym: www.bagna.pl